
Ірина ЄФІМЕНКО

*Інститут української мови НАН України,
відділ історії української мови та ономастики,
вул. Грушевського, 4, Київ, Україна, 01001,
тел. (+38044) 279-56-72
e-mail: i.yefumenko@gmail.com*

[Габорака М. Прізвища Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник / Мирослав Габорака. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. – 584 с.]

Для сучасних українських антропонімічних досліджень, поряд із розв'язанням теоретичних проблем, актуальним лишаються виявлення й інтерпретація фактичного матеріалу з окремих територій. Саме тому протягом кількох десятиліть у різних регіонах країни проводиться збір, вивчення та лексикографування антропонімного матеріалу [2; 3; 4; 5; 6; 9; 10; 12; 13; 14; 16; 17].

Перспективний напрям лексикографічного опису антропонімів (причому одразу в двох аспектах – регіональному та етимологічному) успішно продовжує український дослідник М. М. Габорака, який за короткий час підготував дві праці, присвячені походженню прізвищ жителів одного з архаїчних українських етнокультурних регіонів. Нещодавно нам довелося рецензувати етимологічний словник “Прізвища сучасної Гуцульщини (на матеріалі Косівського району)” цього ж автора [1]. Минуло зовсім небагато часу – і дослідник підготував ще одне видання, якому ми також хотіли б приділити увагу.

Незважаючи на те, що до рецензованого словника ввійшли прізвища, етимологізовані М. М. Габораком у попередній праці, це нове самостійне видання, що розширює й поглиблює започатковане дослідником етимологічне дослідження прізвищ своєї малої Батьківщини. Цього разу автор охопив територію всієї Галицької Гуцульщини, нині розташованої в межах Івано-Франківської області (сучасні Верховинський, Косівський райони, Яремчанська міськрада та низка поселень Надвірнянського району).

Джерельна база праці, засади, на які спирається автор у своєму дослідженні, а також структура словника та словникових статей залишилися ті самі, що й у рецензованому нами раніше словнику “Прізвища сучасної Гуцульщини” [8: 286–291]. Тому, аналізуючи нову лексикографічну працю М. М. Габорака, вважаємо недоцільним ще раз зупинятися на цьому питанні.

Фактичний матеріал словника “Прізвища Галицької Гуцульщини” хронологічно охоплює середину другого десятиліття ХХІ ст. Порівняно з попередньою працею, яка містить 3 658 прізвищ, реєстр рецензованого видання зріс майже вдвічі й становить 63 367 антропонімних одиниць.

Зауважимо, що для етимологізації прізвищ М. М. Габораком використано дані історичних, діалектних, етимологічних та інших словників. У досить повному обсязі

опрацьовано літературу зі слов'янської антропонімії, зокрема, роботи українських (Ю. К. Редька, М. Л. Худаша, П. П. Чучки, І. М. Желєзняк, Р. І. Осташа та ін.) та зарубіжних (О. В. Суперанської, М. В. Бірили, С. Роспонда, Й. Свободи, Й. Заїмова, М. Шимундича та ін.) дослідників, що засвідчує розміщений у кінці рецензованої праці бібліографічний список, який, порівняно із попереднім виданням, також помітно розширився. Добра обізнаність М. М. Габорака зі спеціальною літературою та джерельною базою допомогла йому залучати для порівняння антропонімію інших, насамперед слов'янських, народів.

Зібрані в рецензованому словнику прізвища не лише різні за походженням, а й за етимологічною складністю, що відбилося на обсязі словникових статей.

Як приклад удалих, на наш погляд, словникових статей (водночас стислих та інформативних) можна навести, зокрема: *Атаманюк*, *Бабинюк*, *Буча*, *Верещук*, *Гірняк*, *Дерещук*, *Дячук*, *Единак*, *Куделя*, *Кочерган*, *Литвинчук*, *Музиченко*, *Новосад*, *Оробець*, *Пономаренко*, *Радчук*, *Різун*, *Рудь*, *Слободян*, *Тараненко*, *Тарубаров*, *Удовиченко*, *Чепіга*, *Чесник*, *Шебістий* та деякі інші.

Для низки антропонімів (насамперед неоднозначного походження) у словнику запропоновано декілька можливих етимологічних інтерпретацій, порівняймо: *Гарматюк*, *Джуманджук*, *Дірда*, *Кабалій*, *Людєра*, *Мандрик*, *Поліванов*, *Пукєца*, *Ричков*, *Салій*, *Селюк*, *Трухан*, *Фейда*, *Цабанюк*, *Шекєта* тощо. Етимологізуючи такі прізвища, М. М. Габорак, як правило, пропонує своє бачення походження антропоніма, а також подає відомі версії інших дослідників, що, звичайно, значно розширює обсяг словникової статті. І, попри те, що етимологізування прізвищ, за висловом М. М. Габорака, – “це надто непросте справа”, дослідник у багатьох випадках успішно справляється з нею.

Методологічно правильно, на наш погляд, що в процесі етимологізації відапелятивних прізвищ перевагу надано матеріалам місцевих гуцульських говорів. Йдеться, зокрема, про такі прізвища, як: *Вирстюк* (~ діал. *вирстюк* ‘вихрест’), *Кацаба* (~ діал. *кацаба* ‘росіянин’), *Лагойда* (~ діал. *лагойда* ‘ледар, волоцюга’), *Линдюк* (~ діал. *линда* ‘той, хто любить бродити селом чи містом’), *Мурга* (~ діал. *мурга* ‘грубіня; забіяка’), *Фардига* (~ діал. *фардига* ‘курець’), *Халамандро* (~ діал. *халамандро* ‘той, хто займається вимануванням, обдурюванням’), *Шеремет* (~ діал. *шеремет* ‘балагура, базіка’), *Шкарбуль* (~ діал. *шкарбуль* ‘старий заношений черевик, чобіт’) та ін.

Зазвичай інтерес у дослідників викликають відапелятивні прізвища, твірні основи яких пов'язані з різними індивідуальними особливостями людини – зовнішніми рисами (порівняймо: *Довган*, *Гергелюк* (~ *гергель* ‘довгошия людина’), *Головко* (~ *головко* ‘головань’), *Ухач*, *Сліпкань* (~ *сліпкань* ‘сліпий’), *Тригубяк*, *Шкіндяк* (~ *шкында* ‘кульгавий, кривоногий’), *Щербань*) або характером, поведінкою (порівняймо: *Бурміло* (~ *бурмило* ‘буркотун’), *В'юнник* (~ *в'юн* ‘пролаза’), *Свистун* (~ *свистун* ‘пуста людина; нероба, базіка’), *Тихоліз* (~ *тихоліз* ‘пронира’), *Трінда* (~ ‘лінюх, нероба, трутень’), *Фаріон* (~ *фаріон* ‘інтриган, брехун’). Іноді такі прізвища дозволяють реконструювати значний шар апелятивної лексики, що існувала в живому мовленні на різних українських теренах й збереглася лише в антропонімних основах.

Зауважимо, що широко представлені в рецензованій праці відтопонімі прізвища, дають змогу скласти певне уявлення про характер колонізаційних та міграційних процесів на досліджуваній території. Порівняймо, зокрема, прізвища

Драгомирецький, Дрогобицький, Желіхівський, Рахівський, Струтинський, Яворський, похідні від назв різних поселень Галичини та суміжних територій.

Водночас такі прізвища, як *Ізбінський* (~ нп *Izbin* на Житомирщині), *Караванський* (~ нп *Каравани* на Слобожанщині), *Левандівський* (~ нп *Lewandów* у Польщі), *Підлуцький* (~ нп *Підлуки* на Полтавщині), *Троцький* (~ нп *Троки* в Литві), *Тушинський* (~ нп *Тушино* в Росії), *Чаплінський* (~ нп *Чаплинка* в кількох областях Центральної України), *Шаргородський* (~ нп *Шаргород* на Вінниччині), консервують у своїх основах назви населених пунктів із різних регіонів України та поза її межами.

Про зв'язки Гуцульщини з іншими територіями та національне розмаїття цього краю, що, за висловом М. М. Габорака, зазнавав "потужних генетично- та різнорідних етнічних впливів", свідчать також відетнонімні прізвища, наприклад: *Венгер*, *Кашуба* (< *кашуба* 'представник етнічної групи поляків'), *Литвін* (< *литвин* 'литовець, поліщук, білорус'), *Литвак* (< *литвак* 'єврей литовського походження'), *Мазур* (< *мазур* 'представник етнічної групи поляків'), *Москаль*, *Німець*, *Руснак* (< *руснак* 'русин'), *Татарин*, *Турчин*, *Узрак*, *Шваб* (< *шваб* 'німець'), *Швед* та деякі ін.

Історико-культурну цінність мають й інші семантичні розряди етимологізованих у словнику прізвищ. Зокрема, ті, що вказують на професію, ремесло, рід діяльності: *Гонтар*, *Дехтяр*, *Калашник*, *Коваль*, *Дяк*, *Єгер*, *Котляр*, *Кравець*, *Крамар*, *Маляр*, *Маїталір*, *Олійник*, *Пасічник*, *Рибалка*, *Ситник*, *Слюзар*, *Стадник*, *Стельмах*, *Токар*, *Тютюнник*, *Угляр*, *Фурман*, *Цегельник*, *Чеботар*, *Швець*, *Шинкар* тощо.

Із-поміж так званих "професійних" прізвищ у рецензованому виданні засвідчені антропоніми, що відбивають види професійної діяльності, характерної саме для досліджуваної території, й мотивовані місцевою апеллятивною лексикою, наприклад: *Зварич* (~ *зварич* 'робітник, який варить сіль із ропи'), *Кельнер* (~ діал. *кельнер* 'людина (переважно підліток), яка підтримує в колибі вогонь, а також підігріває воду під час лісорозробки'), *Ропар* (~ *ропар* 'людина, яка працювала на нафтовій (ропній) компанії, робітник, який видобував нафтову ропу'), *Риндзар* (~ *риндзар* 'той, хто виготовляє риндзу – глек'), *Шікман* (~ *сикман* 'керівник гурту чи артілі лісорубів, які працюють на акордній формі оплати').

Цікаво, що назви того самого виду діяльності, поширеного на Гуцульщині, представлено різними прізвищами з різними синонімічними апеллятивами в основах, порівняймо, зокрема, *Вівчар*, *Овчар*, *Чабан*, *Югас* (< діал. *югас* 'вівчар').

У рецензованому словнику, крім відапеллятивних та відтопонімних утворень, засвідчено чимало відіменних прізвищ. Останні дають добре уявлення про надзвичайне різноманіття похідних (розмовних, скорочених, еспресивних тощо) форм хресних особових імен (далі – ОІ), що згодом ставали твірними основами для багатьох сучасних прізвищ Галицької Гуцульщини, наприклад: *Андрухів*, *Гафич*, *Івженко*, *Йоганюк*, *Катрич*, *Киф'юк*, *Мартіщенко*, *Остап*, *Парац'як*, *Сапріка*, *Сенчин*, *Тафійчук*, *Юценко*, *Ящук* та ін. Цікаво, що деякі форми хресних імен поширені саме на території Гуцульщини, зокрема, *Юриндита* (< ОІ *Юринда* < *Юрій*), від якого утворилося прізвище *Юринджук* (с. 559).

Як і в попередній праці М. М. Габорака, у рецензованому виданні також простежується чимало прізвищ неукраїнського походження (зокрема, польських, російських, румунських, німецьких, єврейських, угорських, тюркських тощо), порівняймо: *Аракелян*, *Гембарський*, *Гіцу*, *Держинський*, *Дітріх*, *Епельбаум*, *Закіров*, *Канан'дзе*, *Імамов*, *Кац*, *Ляйтер*, *Цьолка*, *Унгурян*, *Мітков*, *Махмуд*, *Легеньких*,

Прайс, Рóсснер, Сагáль, Сікóрський, Тора́єв, Тринцо́лін, Фішер, Халма́тов, Шалі́мов, Шмі́дт.

Наведені антропоніми яскраво ілюструють поліетнічність досліджуваного регіону, що спонукало дослідника при укладанні реєстру для свого словника орієнтуватися не на національний, а територіальний принцип добору прізвищ, на чому він наголосив у передмові.

Нижче ми б хотіли зупинитися на окремих моментах рецензованого дослідження, що викликають у нас певні застереження. Зокрема, непереконливими видаються пояснення походження деяких прізвищ, наприклад, *Діло, Ідак, Омáнія, Мечта́, Рьóпка, Футу́йма, Ченде́й, Юрбаи́* та ін.

Окремі недоліки вбачаємо й у семантичній характеристиці твірних основ поданих у словнику відапелятивних прізвищ: відновлюючи ймовірні мотиви виникнення того чи іншого антропоніма, на наш погляд, не варто використовувати невластиві для номінації особи апелятиви.

Для відновлення мотивації прізвища *Бри́ла* (с. 61) достатньо навести укр. діал. *брила* в значенні ‘великий, огрядний чоловік’; для прізвища *Книш* (с. 235–236) можна обмежитися апелятивами-характеристиками на позначення малорослої людини й не подавати великий апелятивний ряд на позначення рірних виробів із тіста; для прізвища *Кухта* (с. 282) логічно подати слов’янські апелятиви лише із семантикою ‘кухарь’. А твірну основу прізвища *Солома́ха* (с. 461) цікаво було б порівняти з рос. діал. *соломаха* ‘про мляву, неспритну жінку’ [15: 39, 292];

Сумнівним із семантичного погляду для мотивації антропоніма *Кури́ндаш* (с. 279) видається зіставлення з пол. *kurenda* ‘відкритий лист’.

Малоймовірним вважаємо зв’язок прізвища *Шпитале́нко* (с. 554) з укр. *шпиталь* ‘госпіталь, лазарет, лікарня; богадільня’. Натомість цей антропонім можна розглядати як фонетично вторинну форму від **Шнеталенко* (с **Шнетал(о)*, пов’язану з апелятивом **шнетало* ~ *шнётити* ‘ляяти, сварити, ганити (кого-небудь); спотворювати, робити гидким’ [7: 6, 460].

Прізвище *Шта́єр* (с. 555), яке цілком переконливо етимологізується в словнику на німецькому мовному ґрунті (порівняймо нім. антропонім *Steier*), не потребує порівняння з укр. діал. *штаєр* ‘шлягер; вид вогнепальної зброї’.

Прізвище *Розе́нко* (с. 421), яке дослідник тлумачить як похідне від жін. ОІ *Роза*, на наш погляд, може бути українською адаптованою формою на *-енко* якогось єврейського прізвища з основою *Розен / Rosen* (с *нім. rosen*) ‘рожевий’ на зразок *Розен, Розенберг, Розенблат* та ін.

При етимологізації деяких відойконімних прізвищ, зокрема *Крюківський* (с. 272), *Міле́вський* (с. 334), *Томаше́вський* (с. 485), вважаємо неправильним подавати ще одну, альтернативну, версію їхнього походження від антропонімів *Крюк, Міл, Томаш* за допомогою суф. *-івськ(ий)*.

Прізвища *Салтанóвський* (с. 432) і *Хова́нський* (с. 514) помилково, на наш погляд, розглядають як відантропонімні похідні. Натомість у Білорусі засвідчені поселення *Салтанов, Салтановка* [11: 151], а у Росії – поселення *Ховань* [20: IX, 497], від яких вірогідно могли утворитися зазначені прізвища.

Відіменне прізвище *Іфке́вич* (с. 207), на наш погляд, правомірніше розцінювати як вторинну форму від *Івкевич* < чол. ОІ *Івко* < *Іван* [19: 176] або *Іва* [18: 143].

Підсумовуючи розгляд етимологічного словника М. М. Габорака “Прізвища сучасної Гуцульщини” зазначимо, що, незважаючи на окремі недоліки, яких важко

уникнути при виконанні такої великої за обсягом праці, вона, безсумнівно, заслуговує на позитивну оцінку як спеціалістів, так і усіх, хто цікавиться походженням прізвищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. *Габорак М. М.* Прізвища сучасної Гуцульщини (на матеріалі Косівського району). Етимологічний словник / М. М. Габорак. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2017. – 368 с.
2. *Горпинич В. О.* Вся Гуляйпільщина в іменах та прізвищах : словник / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ : Пороги, 2007. – 384 с.
3. *Горпинич В. О.* Прізвища степової України : словник / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2000. – 404 с.
4. *Горпинич В. О.* Прізвища Середньої Наддніпрянщини (словник) / В. О. Горпинич, Ю. Б. Бабій. – Дніпропетровськ : Пороги, 2004. – 139 с.
5. *Горпинич В. О.* Прізвища Дніпровського Припоріжжя (словник) / В. О. Горпинич, І. А. Корнієнко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2003. – 271 с.
6. *Горпинич В. О.* Прізвища правобережного Степу : словник / В. О. Горпинич, В. Т. Тимченко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2005. – 340 с.
7. Етимологічний словник української мови : в 7 т. Т. 1. / [за ред. О. С. Мельничука]. – Київ : Наукова думка, 1982.
8. *Єфименко І. В.* [Рец. на:] Мирослав Габорак. Прізвища сучасної Гуцульщини (на матеріалі Косівського району). Етимологічний словник / І. В. Єфименко // Студії з етимології та ономастики. 2017–2018 / відп. ред. В. П. Шульгач. – Київ, 2018. – С. 286–291.
9. *Корнієнко І. А.* Матеріали до словника антропонімів Північного Причорномор'я (м. Очаків, с. Куцуруб, с. Чорноморка) / І. А. Корнієнко. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 320 с.
10. *Новикова Ю. М.* Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини Ю. М. Новикова. – Донецьк : Вебер, 2007. – 994 с.
11. *Рапановіч Я. К.* Слоўнік назваў населеных пунктаў Гомельскай вобласці / Я. К. Рапановіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1986. – 240 с.
12. Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьщини) / [уклад.: Н. Д. Бабич, Н. С. Колесник, К. М. Лук'янюк (гол. ред.) та ін.]. – Чернівці : Букрек, 2002. – 423 с.
13. Словник прізвищ жителів Луганщини: у 2 т. / [уклад.: К. Д. Глуховцева, І. Я. Глуховцева, В. В. Леснова]. – Луганськ : Вид-во ДХЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010.
14. Словник прізвищ північно-західної України та суміжних земель / [упоряд. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : Вежа-друк, 2013. – 556 с.
15. Словарь русских народных говоров / [под ред. Ф. П. Филина, Ф. П. Сороколетова, С. А. Мызникова]. – Москва; Ленинград; С.-Петербург : Наука, 1966. Вып. 1.
16. *Стехна П. М.* Сучасні прізвища Запорізької Приазовщини: словник / П. М. Стехна. – Дніпропетровськ : Нова ідеологія 2009. – 91 с.
17. *Томіленко Л. М.* Словник прізвищ жителів Корсунщини / Л. М. Томіленко. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2016. – 212 с.
18. *Трійняк І. І.* Словник українських імен / І. І. Трійняк. – Київ : Довіра, 2005. – 488 с.
19. *Чучка П.* Традиційні імена закарпатських українців / П. Чучка // Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2003. – Вип. 10. – С. 171–194.

20. Russisches geographisches Namenbuch / [berg. von M. Vasmer]. – Wiesbaden : Harrassowitz, 1962–1980. – Bd I–X.

REFERENCES

1. Haborak, M. M. (2017). *Prizvyshcha suchasnoi Hutsulshchyny (na materiali Kosivskoho raionu)*. Etymolohichnyi slovnyk. Ivano-Frankivsk: Misto NV.
2. Horpynych, V. O. (2007). *Vsia Huliaipilshchyna v imenakh ta prizvyshchakh: Slovnyk*. Dnipropetrovsk: Porohy.
3. Horpynych, V. O. (2000). *Prizvyshcha stepovoi Ukrainy: Slovnyk*. Dnipropetrovsk: Vyd-vo Dnipropetr. un-tu.
4. Horpynych, V. O., Babii, Yu. B. (2004). *Prizvyshcha Serednoi Naddnyprianshchyny (slovyk)*. Dnipropetrovsk: Porohy.
5. Horpynych, V. O., Korniienko, I. A. (2003). *Prizvyshcha Dniprovskoho Pryporizhzhia (slovyk)*. Dnipropetrovsk: Porohy.
6. Horpynych, V. O. Tymchenko, V.T. (2005). *Prizvyshcha pravoberezhnoho Stepu: Slovnyk*. Dnipropetrovsk: Porohy.
7. *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 7 t.* (1982). / [za red. O.S. Melnychuka]. Kyiv: Naukova dumka, t. 1.
8. Yefymenko, I.V. (2018). [Rets. na:] Myroslav Haborak. *Prizvyshcha suchasnoi Hutsulshchyny (na materiali Kosivskoho raionu)*. Etymolohichnyi slovnyk. In: *Studii z etymolohii ta onomastyky. 2017–2018 / vidp. red. V. P. Shulhach.* – Kyiv, 286–291.
9. Korniienko, I. A. (2017). *Materialy do slovnyka antroponimiv Pivnichnoho Prychornomia (m. Ochakiv, s. Kutsurub, s. Chornomorka)*. Mykolaiv: Ilion.
10. Novykova, Yu. M. (2007). *Praktychnyi slovozmynno-orfohrafichnyi slovnyk prizvyshch Tsentralnoi ta Skhidnoi Donechchyny*. Donetsk: Veber.
11. Rapanovich Ya. K. (1986). *Slovník nazvav naselenykh punktav Homelskai voblastsi*. Minsk: Navuka i tekhnika.
12. *Slovyk prizvyshch: praktychnyi slovozmynno-orfohrafichnyi (na materialy Chernivechchyny)* (2002). / [uklad.: N. D. Babych, N. S. Kolesnyk, K. M. Lukianiuk (hol. red.) ta in.]. Chernivtsi: Bukrek.
13. *Slovyk prizvyshch zhyteliv Luhanshchyny: u 2 t.* (2010). / [uklad.: K. D. Hlukhovtseva, I. Ia. Hlukhovtseva, V. V. Liesnova]. Luhansk: Vyd-vo DKhZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka”.
14. *Slovyk prizvyshch pivnichno-zakhidnoi Ukrainy ta sumizhnykh zemel.* (2013). / [uporiadn. H.L. Arkushyn]. Lutsk: Vezha-druk.
15. *Slovar russkykh narodnykh hovorov* (1966). / [pod red. F. P. Fylyna, F. P. Sorokoletova, S. A. Myznykova]. Moskva; Lenyngrad; Sankt-Peterburh: Nauka, vyp. 1.
16. Stekhna, P. M. (2009). *Suchasni prizvyshcha Zaporizkoi Pryazovshchyny. Slovnyk*. Dnipropetrovsk: Nova ideolohiia.
17. Tomilenko, L. M. (2016). *Slovyk prizvyshch zhyteliv Korsunshchyny.* – Ivano-Frankivsk: Foliant.
18. Triiniak, I. I. (2005). *Slovyk ukrainskykh imen*. Kyiv: Dovira.
19. Chuchka, P. (2003). *Tradytsiini imena zakarpatskykh ukrainsiv*. In: *Volyn-Zhytomyrshchyna: Istoryko-filolohichnyi zbirnyk z rehionalnykh problem*. Zhytomyr, vyp. 10, 171–194.
20. *Russisches geographisches Namenbuch.* (1962–1980). / [berg. von M. Vasmer]. Wiesbaden: Harrassowitz, bd. I–X.